

TERSÂNE-İ ÂMİRE'DE GEMİLERİN DENİZE İNDİRİLME MERASİMİ

Şakir BATMAZ*

Özet: Tersâne-i Âmire'de gemilerin denize indirilmesi merasimi Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte daha çok önem kazanmıştır. Zira bu tarihten itibaren merasimlere artık padişahlarda katılmaya başlanmıştır. Tersâne-i Âmire'den başka diğer Osmanlı tersanelerinde de -daha sade olarak- yapılan bu merasimlerde Müneccimbaşı'dan zaîçe alındığı ve uğurlu vakte mutlak surette uyulduğu görülür¹. Kaptanpaşa bu zaîçeyi Müneccimbaşı'dan aldıktan sonra Bâb-ı Âlî'ye iletir, Bâb-ı Âlî'den de Padişaha takdim edilerek merasim zamanı ile ilgili irâde alınır. Böylece merasim zamanının kesinleşmesinden sonra Sadrazam, devlet erkânına ve katılmak isteyen yabancı sefirlerle davette bulunurdu. Geminin Şeyhü'l-İslâm'ın yaptığı dualarla denize indirilişinin hemen ardından davetlilerle birlikte tersane ricali, san'atkarları, hademeleri, Enderun-ı Hümâyûn ve Mehteran mensupları, yabancı mimar ve mühendisler Padişah ve Sadrazam tarafından atıyye ve hil'atlarla taltif edilirdi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam eden bu merasimlere ağaç türü gemilerden demir ve zirha geçişle birlikte ara verilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Müneccimbaşı, Tersâne-i Âmire, gemi, merasim.

I. Giriş

Klasik dönem Osmanlı teşrifat ve merasim kaideleri içinde Tersâne-i Âmire'de imâl edilen fırkateyn, korvet, kalyon, üç anbarlı türü gemilerin denize indirilmeleri merasimi diğer merasimlerden biraz daha farklı olarak bir anlamda devletin bahriyeye verdiği önemi göstermektedir². Aynı şekilde donanmanın sefere uğurlanış ve karşılanışında yapılan merasimlerde de bu anlayışı görmek mümkündür³. Zaman içinde gemi imalinde ağacın yerini demirin alması

* Y.Doç.Dr., Erciyes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih ABD

¹ Müneccimbaşının bu merasim için tayin ettiği zaman arşiv belgelerinde “Uğurlu Vakit, Eşref Saat, Vakt-i Mes'ûd, Vakt-i Sa'd ve Vakt-i Muhtar” olarak geçmektedir.

² Bu merasimlerin yalnız yeni yapılan gemiler için değil aynı zamanda önemli tadilat geçiren gemiler içinde yapıldığı görülmektedir. 3 Haziran 1851 tarihinde Nesim-i Zafer Fırkateyninin Tersâne-i Âmire'de tamiratı bittikten sonra denize indirilme merasimi ile ilgili olarak yapılan davet şu şekildedir: *Sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânedede havz-ı cedîdde der-dest ta'mîr olan Nesim-i Zafer nâm fırkateyn-i Hümâyûn'un ta'mîri resîde-i hüsnü hitâm olarak be mennehü Te'âlâ işbu Şa'bânü'l-mu'âzamin üçüncü yarınki pazartesi günü ihtiyâr olunan vakt-i mes'ûdda ihrâc olunacağına ve teşrif-i meyâmen rediz-i 'âlâ dahi şeref-vukû'a musammım olup vükelâ-yı fehâme hazerâtlarıyla sâ'ir huzûru mu'tâd olan zevât-ı kirâmân mevcûd bulunmaları husûsuna irâde-i seniye-i cenâb-ı cihândârî şeref-sünûh ve südür buyurulduğuna binâ'en yevm-i mezkûrde saat dört buçuk sularında Tersâne-i Âmire cânibine teşrif-i himmet buyurmaları sibâkında tezkere-i senâverî terkîmine ibtidâr kıldı* Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA, A.TŞF, 9/72.

³ Gemilerin denize indiriliş merasiminde Padişahın Tersâne-i Âmire'ye gelişi ile ilgili olarak burada yapılan karşılama, donanmanın sefere çıkışında veya seferden dönüşünde yapılan

uygulanan merasim kurallarını değiştirmemiştir. Bu konu ile ilgili 1914 yılına ait arşiv belgesinde Baruthane-i Âmire’de inşâ olunan demir vapurun Cumartesi günü rûy-ı derya’ya tenzîl olacağı ve yapılacak olan merasime Mecidiye Vapur-ı Hümâyûnuyla Padişahın teşrif buyuracağı bildirilmektedir⁴. Gemilerin denize indirilme merasimi sadece Tersâne-i Âmire’de değil diğer Osmanlı tersanelerinde de yapılmaktadır. Buralardaki merasimlerin İstanbul’dakilere göre her yönüyle daha sade olduğu söylenebilir. Ancak Münecimbaşı diğer tersanelerdeki merasimler içinde uğurlu vakit tayininde bulunarak zaiçe vermektedir. 19 Eylül 1804 tarihinde Rodos Mutasarrıfı Hasan Bey İstanbul’a gönderdiği takrîrde Rodos tersanesinde inşa edilen kalyonların Münecimbaşının tayin ettiği *Cemaziye’l-Evvelinin On Üçüncü Eşref Saatte* tenzîl edileceğini bildirmektedir⁵.

II. Münecimbaşı’dan Zaiçe Alınması

Tersâne-i Âmire’de yapımı tamamlanan gemilerin denize indirilme merasiminin ne zaman yapılacağı Münecimbaşıdan alınan zaiçe ile belirlenmektedir. Münecimbaşı zaiçeyi sadece gemilerin denize indirilişi ile ilgili vermezdi. Aynı zamanda donanmanın sefere çıkması veya seferden dönüşü, Padişahın cülûsu, sultan düğünü, ordunun sefere çıkması gibi günler için hep birinci veya ikinci Münecime müracaat edilerek uğurlu vaktin belirlenmesi istenilirdi⁶. Gemilerin inşalarının muhtemel olarak tamamlanacağı tarihler öncelikli olarak Padişah’a bildirilerek bu tarihlerde denize indirilmesi hususunda irâde çıkardı. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Tersâne-i Âmire’de tamamlanan büyük bir kalyonun denize indirilmesi tarihi ile alâkalı olarak öncelikle Padişaha sunulması hakkında şu bilgiyi verir⁷:

Tersâne-i Âmire’de müceddeden inşasına mübâşeret olunan kalyon-ı kebîr bir heybet-i mehîbe, gözler görmemiş ibret-nümâ bir kalyon-ı mehâbet-meşhûn olduki tavsîfi kabil-i tahrîr değildir. ”Hakka ki selefden bu ana dek rûy-ı deryada böyle büyük bir eser dahi zâhir olmayup ve belki bu vakte gelince misli görülmemişdir” deyü Kaptan Paşa tarafından rikâb-ı humâyûna arz u ilâm olunmağla İnşa’allâhu Te’âlâ rûz-ı hızırda deryaya ilkâ olmak üzere fermân sâdir oldu.

merasimle hemen hemen aynıdır. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadîme)*, Sadeleştiren Yavuz Ercan, İstanbul 1979, s.97.

⁴ BOA, A.TŞF, 4/1332R.

⁵ BOA, HAT 113/11531.

⁶ Osmanlı Devleti’nde Münecimbaşılık müessesesi ile ilgili olarak bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1945, s.369-372.

⁷ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübdei Vekaiyât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz. Abdülkadir Özcan, TTK. Yay., Ankara 1995, s.724.

Bundan hemen sonra Kaptan Paşa bir adet takrir ile Müneccimbaşı'ya müracaat ederdi. Takrirden gemilerin muhtemel denize indirilme tarihleri belirtilerek bu tarihlerin içinde mübarek ve münasip bir vakti belirleyerek bunu bildirmesi tenbih olunurdu. Gemilerin deryaya indiriliş törenlerine kaç gün kaldığına ilişkin Müneccimbaşı tarafından verilen ve uğurlu vakti gösteren zâiçe Bâb-ı 'Âlî'ye takdîm edilirdi. Bundan sonra zâiçe bir telhis ile Bâb-ı 'Âlî tarafından tekrar Rikâb-ı Şâhâne'ye arz edilirdi. Padişah tarafından zaiçedeki tarihte merasimin yapılması için çıkan irade-i seniyye üzerine Sadrazam davetlilere merasimin yapılacağı tarihi bildirirdi⁸. Osmanlı idaresi tarafından Müneccimbaşı'nın zaiçede belirttiği tarihe mutlak surette riayet edildiği görülmektedir. Üç Anbarlı bir kalyonun yapımı tamamlandıktan sonra Müneccimbaşı'dan denize indirilişi ile ilgili zaiçe istenmesi üzerine Müneccimbaşı'nın tayin ettiği vakit şu şekildedir⁹.

İşbu mâh-ı Şa'ban-ı Şerifin on beşinci Pazartesi günü Tersâne-i Amire'de Havz-ı Kebîr derûnunda resîde-i hüsnü hitâm olan üç anbarlı kalyon-ı hümayûn'un derya'ya ilkâsına dair Müneccimbaşı Efendi dâilerinin takdim-i 'atebe-i 'ulyâ eylediği zâiçede mestûr olduğu üzere vakt-i muhtar ta'yin olunan saat müsta'mele-i gurubî altı saat elli dört dakika mürûrunda derya'ya ilkâsına irâde-i 'aliye-i hazret-i cihândârî ta'allük eylediği...

Bazen Müneccimbaşının kendisine merasimin yapılması için uygun olan zamanların bildirilmesine rağmen buna dikkat etmediği ve bu tarihten birkaç gün sonrası için zaiçe gönderdiği görülür. Bu durum gemilerin denize indirilme merasimlerinde fazla bir sıkıntı teşkil etmezken donanmanın seferden dönüşü veya sefere çıkışı için yapılacak merasimlerde önem taşımaktadır. Zira donanma bu tarihte sefere çıkmak veya seferden dönmek için uğurlu vakti beklemek zorunda kalmıştır¹⁰.

III. Merasime Kimler Davet Edilirdi?

Merasim zamanının tespitinden sonra Osmanlı devlet erkânı arasından merasime katılacak olanlar Sadrazam tarafından gönderilen tezkire ile davet edilmiştir. Bu davetli sayısı zaman içinde değişmekle birlikte beş kısımda yapılmaktadır. İlk kısım Şeyhü'l-islâm, kaptan paşa, seraskerpaşa, nazırlar, önemli meclislerin reis ve azaları, müşirler gibi devletin protokol olarak en üst kısmında bulunanlardan oluşmaktadır. İkinci kısım ise *Rütbe-i Bâlâ*'dır. Osmanlı devlet protokolünde ikinci sırayı bu sınıf almaktadır. Bu sınıfta da nazırlar ve bazı meclis üyeleri bulunur. Üçüncü sınıf *Rütbe-i Evvel Sınıf-ı Evvel*

⁸ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.16.

⁹ BOA, HAT, 247/13956.

¹⁰ BOA, HAT, 176/7658.

olup burada bazı meclis azaları ve nazırlar bulunmaktadır. Dördüncü sınıf *Rütbe-i Evvel Sınıf-ı Sânisî*'dir. Beşinci kısım ise *Temâyüz*'dür. Buradada da nazırlar, bazı meclis üyeleri ve bazı müdürlükler vardır. 31 Mayıs 1853 tarihinde Teşrihiye Kalyonunun deryaya indiriliş merasimine davet edilen devlet erkânı şu şekildedir¹¹:

Zât-ı Vâlâ-yı Cenâb-ı Fetvâ-penâhî,
Devletlü ebhetlü Rauf Paşa hazretleri,
Hariciye Nazırı devletlü ebhetlü Reşid Paşa hazretleri,
Devletlü sebâdetlü Şerif hazretleri,
Devletlü ebhetlü Serasker Paşa hazretleri,
Tophane Müşîri devletlü 'atûfetlü Ahmed Nanhi Paşa hazretleri,
Devletlü Reis Paşa hazretleri,
Devletlü Kaptan Paşa hazretleri,
Ticaret Nazırı devletlü Namık Paşa hazretleri,
Devletlü Ali Galib Paşa hazretleri,
Hassa Müşîri devletlü Mehmed Rüşdi Paşa hazretleri,
Zabita Müşîri devletlü Hayreddin Paşa hazretleri,
Tıbbiye Nazırı devletlü İsmail Paşa hazretleri,
Hazine-i Hassa Nazırı devletlü Habib Paşa hazretleri,
Devletlü Arif Paşa hazretleri,
Meclis-i Vâlâ a'zâsından devletlü Yusuf Kamil Paşa hazretleri,
Semâhatlü Abdülhak Efendi hazretleri,
Sadr-ı Rumilî semâhatlü Efendi hazretleri,
Nakibü'l-Eşraf semâhatlü Tahsin Bey Efendi hazretleri,
Encümen-i Dâniş Reisi semâhatlü Şerif Efendi hazretleri,
Dâr-ı Şûrâ a'zâsından (Rumilî) semâhatlü Rüşdü Molla Efendi hazretleri,
Meclis-i Vâlâ a'zâsından (Rumilî) semâhatlü İzzet Efendi hazretleri,
Sadr-ı Anadolu semâhatlü Efendi hazretleri,
Meclis-i Maliye a'zâsından semâhatlü Nâfi' Molla Efendi hazretleri
Südûrdan Azimet Bey Efendi,
Südûrdan Ali Raik Efendi,
İstanbul Pâyelülerinden Ali Ratıb Efendi,
Rütbe-i Bâlâ Davetlileri
Müsteşar Cenâb-ı Sadr-ı penâhî 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,
Maliye Nazırı 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,
Ensâb Nazırı 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,
Masârîfât Nazırı 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,
Tersâne Nazırı 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,
Meclis-i Vâlâ a'zâsından 'atûfetlü Şefik Bey Efendi hazretleri,
Evkâf-ı Hümâyûn Nazırı 'atûfetlü Bey Efendi hazretleri,

¹¹ BOA, A.TŞF , 15/80 1269. Ş. 24.

Meclis-i Vâlâ a'zâsından 'atûfetlü Nekib Bey Efendi hazretleri

Rûtbe-i Evvel Sınıf-ı Evvel Davetlileri

De'âvî Nazırı sa'âdetlü Ömer Cemal Efendi hazretleri,

Serasker Müsteşarı sa'âdetlü Nâfi' Efendi hazretleri,

Meclis-i Vâlâ a'zâsından sa'âdetlü Rıza Efendi hazretleri,

Maliye Meclisi Reisi sa'âdetlü Lebib Efendi hazretleri,

Beylikci-i Divân-ı Hümâyûn sa'âdetlü Afif Bey Efendi hazretleri,

Amedî Divân-ı Hümâyûn sa'âdetlü Bey Efendi hazretleri,

Meclis-i Vâlâ a'zâsından sa'âdetlü Mümtaz Efendi hazretleri,

A'zâdan sa'âdetlü Muhtar Bey Efendi hazretleri,

A'zâdan sa'âdetlü Ahmed Bey Efendi hazretleri,

A'zâdan sa'âdetlü Hayrullah Efendi hazretleri,

Meclis-i Ma'ârif a'zâsından sa'âdetlü İsmail Efendi hazretleri,

İstanbul kadısı faziletlü Efendi hazretleri,

Meclis-i Vâlâ a'zâsından faziletlü Cemaleddin Efendi hazretleri,

Ma'ârif a'zâsından ve İstanbul pâyelülerinden faziletlü Ali Raşid Efendi hazretleri,

Ma'ârif a'zâsından ve İstanbul pâyelülerinden faziletlü Hüsam Efendi hazretleri,

Rûtbe-i Evvel Sınıf-ı Sânisî Davetlileri

Komiyon-ı Meclis Reisi sa'âdetlü Kânî Paşa,

Tophâne Nazırı sa'âdetlü Rasih Efendi,

Anadolu Defterdarı sa'âdetlü Nişan Efendi,

Rumili Defterdarı sa'âdetlü Hüseyin Hüsnü Efendi,

Defter Emîni sa'âdetlü Tevfik Bey Efendi,

Mektûbî Sadr-ı 'âlî sa'âdetlü Sab Efendi,

Dahiliye Katibi sa'âdetlü Efendi,

Meclis-i Vâlâ a'zâsından Muhsin Efendi,

De'âvî Mu'âvin-i Evvel Bey Efendi,

Mu'âvin-i Sâni sa'âdetlü Ali Bey Efendi,

Divân Tercümanı sa'âdetlü Bey Efendi,

Hariciye Mektûbcusu sa'âdetlü Said Efendi,

Meclis-i Vâlâ a'zâsından sa'âdetlü Edhem Efendi,

Takvîm Nazırı sa'âdetlü Nail Bey,

Tevkî'i Divan-ı Hümâyûn sa'âdetlü Kesan Efendi,

Meclis-i Vâlâ Rumili Kâtibi sa'âdetlü Talat Efendi,

Anadolu Kâtibi sa'âdetlü Osman Efendi,

Mekâtib Nazırı sa'âdetlü Kemal Efendi,

Bâb-ı 'Âli Evrak Müdürü sa'âdetlü Cemil Bey Efendi,

Meclis-i Vâlâ Evrak Müdürü sa'âdetlü İbrahim Bey Efendi,

Meclis-i Vâlâ Tahrîrât Müdürü sa'âdetlü Nuri Efendi,

Emrî Hülefâsından sa'âdetlü Ahmed Bey Efendi,

Meclis-i Ma'ârif a'zâsından sa'âdetlü Subhi Bey

Temâyüz

Hariciye Kâtibi 'izzetlü Kabûl Efendi,
Beylik Kîsedârı 'izzetlü Niyazi Efendi,
Mektubî ser-Halifesi 'izzetlü Rauf Bey Efendi,
Hariciye Teşrîfâtçısı 'izzetlü Kamil Bey Efendi,
Mektubî mu'âvini 'izzetlü Nuri Bey Efendi,
Hariciye Mektubî Mu'âvini 'izzetlü Saib Bey,
Meclis-i Vâlâ Rumili Kâtib-i Sânisî 'izzetlü Emin Efendi,
Meclis-i Vâlâ Anadolu Kâtib-i Sânisî 'izzetlü Hasan Efendi,
Emrî Hülefâsından 'izzetlü Raif Efendi,
Hulefâdan 'izzetlü Süreyya Bey Efendi,
Hulefâdan 'izzetlü Tahir Bey Efendi,
Meclis-i Vâlâ Tahrîrât Odası ser-Halifesi Şehab Bey Efendi.

Davetliler arasında bazen Sadrazam tarafından gönderilen davetiye tezkiresine mazeret beyan ederek katılamacağını bildirenlerde bulunmaktadır. Bu durumda davetli, Sadrazam'a bir tezkire yazarak merasime katılamayış gerekçesini bildirirdi¹².

IV. Tenzil Merasiminin Başlaması

Padişahın yanında Osmanlı devlet ricalinde katıldığı bu merasimi seyretmek için zaman zaman Valide Sultan'ın da Tersâne-i Âmire'ye geldiği görülür. Kaptan Paşa tarafından Padişah ve Valide Sultan'ın Tersâne-i Amire'ye geliş yolculuğunda zahmet çekmemesi için harap olan yollar, caddeler ve kaldırımların tamiri önceden yapılmıştır¹³. Ayrıca İstanbul'da bulunan yabancı sefaret görevlilerinin de bu merasime katıldıkları görülmektedir. 24 Ağustos 1894 tarihinde Tersâne-i Âmire'de yapılacak olan tenzil merasiminde bulunmak için Rusya Devleti Dersa'adet Ateşnavâli Bahriye Nezareti'ne bir takrir ile müracaat etmiştir. Bu tür merasimlere diğer devletlerin sefaret görevlilerinin yapmış olduğu müracaatların genellikle kabul edildiğini görmekteyiz. Ancak Padişahın bununla ilgili irâdesinin çıkması gerekmektedir¹⁴. Bu merasimlerde sefaret görevlilerinin bulunması ile yapılan mutantan gösteriler, dağıtılan hil'at ve atıyyeler ile Osmanlı Devleti'nin zenginlik ve ihtişamını gösterme amaç edinmiştir¹⁵. Geminin denize indirileceği gün yaklaşınca adet olduğu üzere *avize* denilen, Padişah ve devlet ricali tarafından gönderilmiş olan kumaşlarla gemiler donatılırdı. Bu avize veya askı denilen merasim padişahın müsaadesi ile olur ve hediyeler başta Padişahınki

¹²BOA, HAT, 115/4598.

¹³BOA, A.MKT, 76/46; Tersâne-i Âmire'de gemilerin denize indirilmesine arşiv belgelerinde *tenzil* ifadesinin yanında *nüzul* ve *ilkâ*'da kullanılmaktadır.

¹⁴BOA, Y.MTV, 103/50.

¹⁵Zarif Orgun, "Osmanlı İmparatorluğunda Kaptan Paşalara ve Donanmaya Yapılan Merasim (Teşrifat-ı Kadime)", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C:1, S.2, 1941, s.135.

olmak üzere gemiye asılırdı¹⁶. Vasıf Tarihi'nde denize indirilecek olan üç anbarlıya avize asılması ile ilgi şu bilgiler verilmektedir¹⁷.

Sâha-i Tersâne-i Âmire'de inşâ olunan üç anbarlı kalyon-ı hümayûnun hitâma resîde olacağı bedîdâr ve ber-vech-i mu'tâd avizeler ile tertibini murâd-ı şehriyâr vel-esbâr olup taraf-ı hümayunlarından ve sadrazam ve sair ricâl-i devlet tarafından tertib olunan avizeler şehir-i Rebiülevvelin ikinci yevm-i hamîs defter-i teşrifatta mübeyyen olan resm üzere zikr olunan kalyona ta'lik olunmuştur.

Gemilerin denize indirileceği gün Sadrazam, dairesi ricaliyle birlikte doğruca Tersâne-i Âmire'ye giderdi. Tersâne'ye daha önce gelmiş olan Şeyhü'l-İslâm tarafından karşılandıktan sonra Şeyhü'l-İslâm'ın ikâmet etmiş olduğu yere geçerek Padişah'ın gelmesini beklerlerdi. Padişah geldiğinde ise Yeniçeri Ağası, Defterdâr, Re'îsü'l-küttâb, Çavuş Başî Ağâ ve Rikâb-ı Humâyûn Ağaları da beraberlerinde olmak üzere iskele başında Padişah'ı karşılarlardı. Padişah'ın sandalı iskeleye yanaştığında *Zeminpusi Töreni* yapılır ve Çavuşân-ı Divân alkış tutardı. Padişah sandaldan indiğinde Sadr-ı 'Âlî Efendi Padişah'ın sağ koluna, Silahdar Efendi sol koluna girerler ve Binek Taşı'nda Padişah atına binene kadar böyle gidilirdi. Padişahın ata binmesiyle birlikte onun önünde yürürler ve kalyon nezdbanı aşağısında kalyona inildikten sonra yine aynı şekilde kola girilerek Padişah'ın kalyondaki karargâhına giderlerdi. Bu esnada diğer karşılayanlar kalyon içerisinde Padişah'a selam dururlar, Şeyhü'l-İslâm ise kalyonun küpeşte yukarısında Padişah'ı karşılayarak sol koluna girerdi. Bu şekilde bahsi geçen karargâha kadar gelinir ve Padişahın huzurunda biraz durulduktan sonra izni ile dışarı çıkılırdı. Dârü's-sa'âde Ağası'nın mevkisine gidilerek kahveler içildikten sonra Şeyhü'l-İslâm ile birlikte kendi istirahatgâhlarına çekilirler ve kalyonun denize indirilme vakti gelene değin orada istirahat ederlerdi¹⁸. Raşit zeyli Çelebizâde Tarihi'nde Padişahın tersaneye geldikten sonra kendisi için ayrılan kalyona geçişi ile ilgili şu bilgileri verir¹⁹:

Pâdişâh-ı deryâ-nevâl sânellâhü aniz-zevâl hazretleri sahife-i kübrâda mezbûr kalyonun güverte tabir olunan mahallinde nefis-i nefis-i hümayûnları için vaz' olunan sâyebân ve ihtirâ' kılınan neşîmengâh-ı şâhâne bünyânı teşrifleriyle ol felek felek ünvânı hem-pâye-i taht-ı Süleymân buyurdıkları anda damad-ı ekremleri Sadrazam ve Şeyhülislam Efendi hazretlerini ruhsat-ı dühûl-i piştgâh-ı hümayûnlarıyla i'zâz-ı kazâ cereyanları sâdir olmağla...

¹⁶ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1988, s.490

¹⁷ *Vasıf Tarihi*, C.2, İstanbul 1219, s.23.

¹⁸ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19.

¹⁹ *Raşit zeyli Çelebizâde Tarihi*, s.50.

Padişahın burada oturacağı taht önceden tefriş edilirdi. 1802 yılında üç anbarlının denize indirilme merasimi için yapılan hazırlıklar arasında taht-ı humâyûnun tefrişi için al çuka, minderlik ve pembe baha üç yüz seksen buçuk kuruşa satın alınmıştır²⁰. Tenzil vakti geldiğinde Tersâne-i ‘Âmire Emîni geminin yanına gider, Padişah’ın izni ile Şeyh Efendi dua eder ve hazırlatılan kurbanlar kesildikten sonra gemi denize indirilirdi. Bundan sonra ise denize indirilen gemiye isim verilirdi. Fatih-i Bahrî kalyonunun tenzil merasiminin akabinde isim verilmesi İzzî Tarihi’nde şu şekilde anlatılır²¹:

Re’fetlû Sadrazam hazretleri semahatlû şeyhülislam efendi ve kapudan paşa hazerâtı ve ricâl-i devlet-i aleyh hazır olmalarıyla merâsim-i âdî icrâsından sonra kalyon-ı mezkûr bi-minnet-i teâlâ ales-sebilût-teshîl deryâyâ tesyîr tenzil akabinde zibh-i kurban ve bezl-i atâyâ ile isticlâb-ı da’vet-i icâbet-ârâ ve şenşene-i şehenşâhânelerinden ber-vech-i nükûl kalyon-ı mezkûr “Fatih-i Bahrî” ismiyle müsemmâ buyruldu.

Tersâne-i ‘Âmire Emîni kalyona çıktıktan sonra Sadrazam ve Şeyhü’l-İslâm Padişah’ın huzuruna davet edilerek kendilerine Padişah’ın iltifatı olarak âdet olan kürkler ve Tersâne-i ‘Âmire Emîni’ne de ferve giydirilirdi. Bundan sonra dışarı çıkılarak Padişahın dönüşünde de gelişinde olduğu gibi merasim icra olunurdu. Daha sonra merasim devam edilerek Sadrazam huzurunda adet olan hil’atleri giydirip atıyyeleri verdikten sonra Bâb-ı ‘Âlî’ye dönerdi²². O gün Padişahın Tersâne-i ‘Âmire’ye geliş gidişinde ve merasim boyunca Divanhane önünden şenlik topları atılırdı. Bu topların barutları (barut-ı siyah) önceden Cebhane-i ‘Âmire’den tedarik edilirdi²³. Kalyon’un denize indirileceği gün Tersâne-i ‘Âmire Emîni sof ferâce ile Camialtı’ndaki Kapudâne Odası’na teşrif edip davetlileri beklerken Defterdar ve Yeniçeri Ağası’nı bulunduğu mahallin dışında karşılardı. Şeyhü’l-İslâm geldiğinde onu iskele başında karşılayıp önünde yürüyerek tekrar aynı yere dönülürdü. Sadrazam’ın teşrifinde ise onu iskele başında karşılayarak elinde bulunan asayı Sadrazam’a verir ve önlerinde yürüyerek Şeyhü’l-İslâm’ın da ikâmet ettiği yere kadar getirirdi. Böylece Padişah gelene kadar burada beklerlerdi. Padişah geldiğinde, hademedden ikisi

²⁰ BOA, C.BH.1281.

²¹ İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi*, İstanbul 1199, s.56.

²² BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Mütferrika*, 1241), s.19; Teşrifatî Naim Efendi Tarihinde Padişahın Tersâne-i ‘Âmire’ye geliş ve kalyon’da kalışı ile ilgili olarak bilgi vermektedir. Aziz Berker, Teşrifatî Naim Efendi Tarihi, *Tarih Vesikalari Dergisi*, C:3, S:14, Birinciteşrin 1944, s.152.

²³ BOA, C.BB. 3121.

Padişah'ın önünde behurdan çekerken kalyonda bulunan Anbar Kapısı önünde Çavuşbaşı Ağa ile beraber Padişah'ın selamlamasına mazhar olurlardı²⁴.

Tenzil merasimine bazen Padişahın katılmadığı görülmektedir. Bu durumda merasimi Padişah adına Sadrazam idare ederdi. Yalı Kasrı'nda tören günü oturulacak olan yerin tefriş edilmesi için Hayme-i Hâssa Mehterleri'nin zâbiti önceden Teşrifât Odası'ndan çağırılarak bu iş için tenbihlenirdi. Tören günü Re'îsü'l-küttâb'ın yol göstermesiyle Şeyhü'l-İslâm'ın bahsi geçen Yalı Kasrı'na teşrif buyurduğunu haberci Bâb-ı Âsafi'ye haber verince Sadrazam'da dairesi ricâliyle birlikte -mevsim dolayısıyla- erkan samur kürk giyerek Tersâne-i Âmire'ye teşrif ederdi. Şeyhü'l-İslâm, Sadrazam'ı oturuyor olduğu mahaldeki perde dışında karşıladıktan sonra beraberce içeriye girilip otururlar ve pîşkîr, tatlı, kahve, çubuk, şerbet, gülab, behur ikramı merasiminden sonra tenzîl için seçilen vakte yakın kayıkhaneye geçilirdi. Merasimin başlamasıyla birlikte üç adet Şeyh Efendi teker teker dua etmeye başlar ve dualar sonunda bunların fervereleri giydirilip atıyyeleri verilirdi. Tenzîl için seçilmiş olan uğurlu vakit geldiğinde Sadrazam ve Şeyhülislâm denize indirilecek sandala bağlı ibrişim halatlardan tutup yardımcı olarak sandalı denize indirdikten sonra hil'atler giydirilip atıyyeler verirlerdi. Sonra tekrar oturulan yere gelinip istirahat edilirdi²⁵.

Ahmed Vâsîf Efendi, Sadrazamın katıldığı merasimle Tersâne-i Âmire'de tamamlanan Bed-i Nusret kalyonunun denize indirilişini şu şekilde anlatır²⁶.

Bundan akdem mücededen binâsına irâde-i aliye ta'alluk eden kalyonlardan Bed-i Nusret namıyla müsemma kırk beş zira bir küt'a kalyon Tersâne-i Âmire'de kurulup bu esnada hitâma resîde olduğu rikâb-ı kâmyâb-ı mülûkâneye arz olunmuş idi. İşbu şehri merkumun yirmidördüncü Perşembe günü kalyon-ı mezkûrun deryâya indirilmesiyçün Sadrazam ve Şeyhü'l-İslâm ve Kaptan Paşa hazeratı Tersâne-i Âmire'de müctemi olup şehriyâr-ı sutûde-asar hazretleri dahi teşrif buyurmalarıyla ihtiyâr olunan vakt-i mes'ûd hulûlünde ayet tilâvet olunarak kalyon-ı mezkûr deryaya indirilüp müşârün-ileyhim hazeratı semmûr kürklerle ile mükerrerem ve ricâl-i tersâne hil'atler ile şâd ve hurrem oldular.

²⁴ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Dester-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19.

²⁵ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Dester-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.16

²⁶ Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsiü'l-Âsâr ve Hakaikü'l-Ahbar*, Hazırlayan: Mücteba İlgürel, TTK Yay., Ankara 1994, s.261; Tersâne-i Âmire'de gemilerin tenzîl merasimi ile ilgili olarak diğer kaynaklardada benzer bilgilere rastlamak mümkündür. *Raşid Tarihi*, C.3, s.138, 155, 171, 267; *Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi Mür'î't- Tevârih*, II. A, Haz. Münir Aktepe, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yay. İstanbul 1978, s.16.

V. Merasim Sonunda Dağıtılan Hil'at ve Atiyyeler

Merasimin sonunda verilen atiyyeler ve hil'atlerin bir kısmı Padişah tarafından bir kısmı Sadrazam tarafından takdim edilirdi. Huzûr-ı Humâyûn'da Sadrazam, Şeyhü'l-İslam ve Tersâne Emîni'ne takdim edilen hil'atlerden sonra Sadrazamda öncelikle Tersâne-i Âmire ricaline olmak üzere hademelere, Kaptan Paşa Dairesi ahalisine ve Mehterana Camialtı'nda hil'at ve atiyyelerini takdim ederdi. Merasimin sonunda Padişah tarafından Sadrazam, Şeyhü'l-İslam ve Tersâne Emîni'ne takdim edilen hil'atler şu şekildedir:²⁷

1 libâs Devletli Sadrazam Efendi Hazretleri'ne seraser kürk ve üstlük,

1 libâs Semahetli Şeyhü'l-İslam Efendi Hazretleri'ne ferve,

1 libâs Saadetli Tersâne Emîni Bey Efendi Hazretleri'ne çukaya dohte erkan samur.

Zaman zaman Tersâne-i Âmire'de inşa edilen gemilerin yabancı mimarlar marifetiyle tamamlandığı görülmektedir. Bu gibi durumlarda merasimden hemen sonra hil'at ve atiyyeler dağıtılırken yabancı mimarlara da bir kakum kürk takdim edildiği görülür. Mukaddime-i Zafer kalyonunun denize indiriliş merasiminden hemen sonra kalyonun yapımında 2-3 yıl çalışan Fransız mimara kakum kürk verilmiştir.²⁸

A. Tersâne Ricâline Takdim Edilen Hil'atler

Merasim alanında Padişah tarafından verilen hil'atlerden sonra yine aynı mahalde bu defada Sadrazam tarafından Tersâne-i Âmire ricaline hil'atler takdim edilirdi. Tersâne ricâli arasında öncelikle Tersâne-i Âmire Emîni ve maiyeti bulunmaktadır. Ayrıca Tersâne-i Âmire Kethudası, Ağası ve Kalyonlarla ilgili görevlilerde tersâne ricâli arasındadır. Miktarları tam olarak tespit edilmemekle birlikte Tersâne-i Âmire ricali gemilerin inşa ve tamirinde tam kadro olarak Tersânede görev yaparlar ve her biri farklı olarak aylık alırlardı. Kalemiyye harçlarından ve diğer yerlerden gelirleri olmakla birlikte gemi inşasından sonra hil'atte almakta idiler. 2 Ağustos 1702'de Âsitâne-i Saâdet Kaymakamına ve İstanbul Gümrük Eminine hitaben yazılan hükümden yeni inşa edilen büyük Kapudâne-i Humâyûn kalyonunun denize indirilmesi sırasında 27 kişiye hil'at giydirildiği anlaşılmaktadır.²⁹ Bu sayı sürekli olarak değişmektedir. 1825 yılına ait teşrifat defterine göre Tersâne ricaline verilen hil'at sayısı 23'e inmiş olup şu şekildedir³⁰:

1 Libâs Kaptan Paşa Hazretleri'nin Kapı Kethüdâsı Selim Sabit Efendiye hil'at,

1 Libâs Mahzen-i Sürb Nazırı Efendi hil'at

²⁷ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19.

²⁸ Ahmed Vâsîf Efendi, *age*, s.393.

²⁹ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriyesi Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yay., Ankara 1992, s.32-33.

³⁰ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.24.

1 Libâs Mahzen-i Çûb Nazırı Efendi hil'at
1 Libâs Mahzen-i Sûrb Baş Kâtibi Efendi hil'at
1 Libâs Mahzen-i Çûb Baş Kâtibi Efendi hil'at
1 Libâs Mahzen-i Sûrb Baş Halifesi Efendi hil'at
1 Libâs Mahzen-i Çûb Baş Halifesi Efendi hil'at
1 Libâs Zindan Kâtibi hil'at,
1 Libâs Kethüdâ-yı Tersâne Bey hil'at,
1 Libâs Liman Reisi Bey hil'at,
1 Libâs Patrona-i Humâyûn Bey hil'at,
1 Libâs Tersâne Reisi Efendi hil'at,
1 Libâs Sergi Emîni Efendi hil'at,
1 Libâs Zimmet Halîfesi Efendi hil'at,
1 Libâs Tersâne Kesedarı Efendi hil'at,
1 Libâs Kalyonlar Kâtibi Efendi hil'at,
1 Libâs Kalyonlar Halifesi Efendi hil'at,
1 Libâs Kalyonlar Halife-i Sânisî hil'at,
1 Libâs Sergi Kâtibi Efendi hil'at,
1 Libâs İcare Kâtibi Efendi hil'at,
1 Libâs Defter Emîni Vekili Efendi hil'at,
1 Libâs Kol Kâtibi Efendi hil'at
1 Libâs Yoklama Kâtibi Efendi hil'at
Cem'an Yekûn 23 libâs.

B. Tersâne San'atkârlarına Takdim Edilen Hil'at ve Atiyyeler

Gemi inşa ve tamirleri yanında Tersâne-i Âmire'deki diğer işlerde çalışan san'atkârlar olup bunlar neccar, kalafatçı, pâru-tıraş, haddad, meremmetçi, tûc-ger, makaracı, üstüpücü ve kumbaracılar vs. ibarettir. Tersâne-i Âmire halkı arasında bulunan san'atkârların mikdarı, gemilerin inşası sırasında kâfi gelmediğinden ücretle halk arasından aynı meslekleri icra eden san'atkârlarda çalıştırılıyordu³¹. Merasim sonunda Camialtı'nda Sadrazam tarafından takdim edilen hil'atler arasında Tersâne san'atkârlarında bulunmaktadır. Bunların yanında ayrıca yeni indirilen geminin kaptanı, Donanma Baş Ağası, Manda Ağası gibi zevatta vardır. 1825 yılında bunlara takdim edilen hil'at ve atiyyeler şu şekildedir³²:

Üç Anbarî Kaptanı 1 kaput 100 kuruş 'atiyye,
1 libâs Sefîne-i Cedîd Kaptanı hil'at,
1 libâs Emîn-i Mahzen-i Sûrb hil'at,
1 libâs Emîn-i Mahzen-i Çûp hil'at,
1 libâs Emîn-i Anbar-ı Zehâir hil'at,
1 libâs Ser-peksimâdî hil'at,
1 libâs Tulumbacıbaşı hil'at,
1 libâs Donanma Baş Ağası hil'at,
1 libâs Manda Ağası hil'at,

³¹ Bostan, *age*, 66,71.

³² BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19

1 libâs Divânthane Baş Çavuşu hil'at,
1 libâs Tersane Emîni Efendi Baş Çavuşu hil'at,
1 libâs Donanma-yı Humâyûn Baş Çavuşu hil'at,
1 libâs () Baş Çavuşu hil'at³³,
1 libâs Vârdiyânbaşı hil'at,
1 libâs Gelirci-i Zindan hil'at,
1 libâs Ser-nakkaş-ı Hâssa hil'at,
1 libâs Ser-nakkaş-ı Tersane hil'at,
1 libâs Reisler Kethüdâsı hil'at,
1 libâs Kaptan Paşa Çukadarı hil'at,
1 libâs Tersane Emîni Kapı Çukadarı hil'at,
1 libâs Kereste Emîni Kapı Çukadarı hil'at,
1 libâs Havuz Nazırı hil'at,
1 libâs Ağa-yı Kalafat hil'at,
1 libâs Kethüdâ-yı Kalafat hil'at,
1 libâs () başı Kalafat hil'at,
1 libâs Makaracıbaşı hil'at,
1 libâs Yelkenci Ustası hil'at,
1 libâs Arpacıbaşı hil'at,
1 libâs Lağımcıbaşı hil'at,
1 libâs Kethüdâ-yı İstopçiyân hil'at,
1 libâs Kethüdâ-yı Marangozân hil'at,
1 libâs Ser-mehterân-ı Hayme-i Hâssa hil'at,
1 libâs Ser-mehterân Hayme-i Sadr-ı 'Âli hil'at,
1 libâs Sayebân-ı Hâssa hil'at,
1 libâs Ser-mehterân-ı Tabl u 'İlm-i Kaptan Paşa hil'at,
1 libâs Deli Veli Ağa hil'at,
1 libâs Demircibaşı hil'at,
1 libâs Lengercibaşı hil'at,
1 libâs Oymacıbaşı hil'at,
1 libâs Varilcibaşı hil'at,
1 libâs Dökmecibaşı hil'at,
1 libâs Liman Reisi Bey Kantoş samur 'atiyye 600 kuruş³⁴,
1 libâs Baş Mutemed Ağa kantoş samur 'atiyye 40 kuruş,
1 libâs Baş Mi'mâr Mustafa Halîfe kantoş samur 'atiyye () kuruş,
1 libâs kaput Divân Kâtibi Efendi 'atiyye 100 kuruş,
Mutemed Ağalara 300 kuruş,
İskender Kayığı Ağa 1 kaput 25 kuruş 'atiyye,
Mi'mâr İbrahim Halîfe 1 hil'at 50 kuruş 'atiyye,
Mi'mâr Kalaslı Ali Halîfe 1 hil'at 25 kuruş 'atiyye,

³³ Teşrifat defterinde defterin yıpranmış olmasından dolayı okunamayan bazı kelimeler mevcut olup bunlar () şeklinde gösterilmiştir.

³⁴ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.24

Mi'mâr Arab Hasan Halife 1 hil'at 25 kuruş 'atiyye,
Ser-kalafât-ı Tersane 1 kaput 25 kuruş 'atiyye,
Hamal Başı Mehmed 1 libâs kaput 50 kuruş 'atiyye,
Mahzen-i Sûrb Hamal Başısı 1 libâs kaput 25 kuruş 'atiyye,
Liman Reisi Çavuşlarına 100 kuruş,
Mecmû' Amaleye 2425 kuruş,
Mi'mâr 1 libâs kantoş samur 500 kuruş 'atiyye,
Mühendis-i () 1 libâs kantoş kakım 250 kuruş,
Marangoz-ı Anderba 1 libâs kubur kakım 100 kuruş,
Mi'mâr-ı Sâni 1 libâs hil'at 100 kuruş,
Mi'mâr Zâfirî 1 libâs hil'at 50 kuruş,
Mi'mâr Manol 1 libâs hil'at 50 kuruş,
Mi'mâr Nikoli 1 libâs hil'at 25 kuruş,
Burgucubaşı Todori 1 libâs hil'at 100 kuruş,
Burgucu-i Sâni 1 libâs hil'at 50 kuruş,
Burgucu-i Sâlis 1 libâs hil'at 25 kuruş,
Havuz Burgucusı 1 libâs hil'at 50 kuruş,
Tercüman Aleksandır 1 libâs hil'at 100 kuruş,
Dökmecibaşı 1 libâs kaput 200 kuruş,
Havuz Mi'mârı 1 libâs kaput 100 kuruş,
Hamalbaş 1 libâs kaput 25 kuruş,
Zincirbaş 1 libâs kaput 25 kuruş,
Âlât-ı meydânî Reisi 1 libâs kaput 25 kuruş,
Toplam seraser kürk ma'a üslük 1 libâs, 1 libâs ferve-i Beyza, 1 libâs erkan
samur kürk, 4 libâs kantoş samur, 1 libâs kubur kakım, 1 libâs kubur sincap, 12
libâs kaput, 75 libâs Haftan, 6550 kuruş atiyye dağıtılmıştır.

C. Hademelere Takdim Edilen Atiyyeler

Merasimde gemilerin yapımına emeği geçen Tersâne-i Âmire'de ve diğer yerlerde vazife yapan hademelere 1825 yılında yine mutad olduğu üzere Hazîne-i Sadâret-penâhî'den verilegelen aidâtlar şu şekildedir³⁵:

Kuruş

- 14 Liman Reisine
- 5 Manda Ağasına
- 70 Manda Kaptanlarına
- 5 Ser-çavuş-ı Divânthane
- 5 Çavuşân-ı Divânthane
- 5 Kalyon Baş Çavuşuna
- 104
- 8 Çavuşân-ı Manda
- 5 Çavuş-ı Kethüdâ-yı Tersane

³⁵ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.15.

5 Çavuş-ı Emîn-i Tersane
3 Çavuş-ı Mîr-i Mîrân
10 Ser-mi'mâr
11 Mi'mârân-ı Saire
146
12 Ser-Mi'mârân ve Mi'mârân-ı Saire
5 Mi'mâr-ı Sâni
5 Kalyon Ağasına
8 Ser-kalafânî
5 Kethüdâ-yı Kalafât
5 () Baş-ı Kalafât
186
5 Ağa-yı Kalafât
5 Topçubaşı-i Tersane
5 Tersane-i Atık Topçu Başısı
3 Tulumbacı-i Tersane
3 Çavuş-ı Marangoz
5 Vârdiyânbaşı
3 Burgucubaşı
3 Lağımcıbaşı
218
8 Topçulara
15 Marangozân
20 Üserâ-yı Mîrî
11 Mücrimân
10 Meydan Reislerine
5 ()
8 Makaracıbaşı'ya
5 Marangozbaşısına
300
5 Kelleci-i Zindan
5 () başı
14 Burgucuyân
14 ()
16 Ser-hammâl ve hammâlân-ı Saire
5 Asâdârlara
10 Kayıkçıyân-ı Kaptan Paşa
5 Kayıkçıyân-ı Emîn-i Tersane
5 Kayıkçıyân-ı Kethüdâ-yı Tersane
20 Dua Eden Şeyh Efendi'ye
30 Çukadâr-ı Bâb-ı Kaptan Paşa
10 Çukadâr-ı Bâb-ı Emîn-i Tersane
2 Kapıcı-i Divânthane
2 Kapıcı-ı Kasım Paşa
443

443 Nakl-i Yekûn

5 İmam-ı Cami-i Divânhane
5 Hatib-i Cami-i Divânhane
5 Müezzîn-i Cami-i Divânhane
5 İmam-ı Cami-i Tersane
5 İmam-ı Cami-i Çorlulu Ali Paşa
5 Hatib-i Cami-i Çorlulu Ali Paşa
5 Müezzîn-i Cami-i Çorlulu Ali Paşa
5 Vaiz-i Cami-i Çorlulu Ali Paşa

483

27,5 Ebnâ Hammâliyyesi İçin Hayme Mehter Başısına

510,5

Yevm-i mezkûrda Hazîne-i 'Âlîleri'nden Daire-i Kaptan Paşa ve saire verilen

Kuruş

50 Takım-ı Ağayân-ı Enderun-ı Paşa-yı müşârün-ileyh
10 Çavuşân-ı Enderun-ı Müşârün-ileyh
5 Ser-çavuşân-ı Enderun-ı Müşârün-ileyh
16 Ağa-yı İhrâm-ı Müşârün-ileyh

6 Gavaslara

87

10 Çavuşân-ı Alay-ı Müşârün-ileyh
5 Ser-çavuşân-ı Alay-ı Müşârün-ileyh
10 Şatrân-ı Müşârün-ileyh
10 Mataracı ve Tüfenkçi-i Müşârün-ileyh
6 Nevbetçi-i Çukadar-ı Müşârün-ileyh
4 Nevbetçi-i Mehteran-ı müşârün-ileyh

132

10 Seccadeci ve Müezzînân-ı Müşârün-ileyh
15 Hademe-i Kethüdâ-yı Bâb-ı Müşârün-ileyh
15 Takım Emîn-i Tersane
130 Teşrîfâtî Efendi
72 Kesedar Efendi
52 Halîfe Efendi
16 Hademe-i Teşrîfâtî Efendi
7,5 Hademe-i Kesedarı
5 Hademe-i Halîfe

55 Yamağ-ı Kâtib-i Hazîne-i Sadr-ı 'Âlî
35 Nevbetçi Çavuşân-ı Divân Ma'a-Mehterleri
35 Ağayân-ı Âsafî

27 Bi'l-cümle Hademe Mehterlerine

607

Hazîne-i Sadr-ı ‘Âlî’den Karakulağ-ı Bostânî Ağa eliyle Enderun-ı Humâyûn’a gönderilen aidat miktarı 2552,5 kuruştur³⁶.

Kuruş

110 Sadrazam Efendimizin Kulluğuna giren Ağalara
110 Şeyhü’l-İslam Efendimizin Kulluğuna giren Ağalara
110 Sadrazam Efendimize Hademe giden Ağalara
55 Şeyhü’l-İslam Efendimizin hademe giden Ağalara
82,5 Ser-çukadar-ı Şehriyârî Ağa’ya
82,5 Çukadar-ı Sâni-i Şehriyârî
55 Silahdar Ağa Cakı Salyanı Ağalara
55 Sandal-ı Humâyûn Neferâtına
13,5 Sandal-ı Humâyûn Piyadesi Neferâtına
55 Filika-i Humâyûn Neferâtına
13,5 Filika-i Humâyûn Piyadesi Neferâtına
742,5

Hazîne-i Sadr-ı ‘Âlî’den verilen avâid,

Kuruş

250 Hâss Odabaşı’ya
80 Eskisine
50 Hademe-i Ağa-yı Mûmâ-ileyhe
10 Hademe-i Eski
10 Haftânî-i Enderun
400
160 Teşrifâtî Efendi
80 Kesedarı
52 Halifesi
692

Hazîne-i Kaymakamî’den verilen avâid normalin yarısı (nisf) kadar verilir.

Kuruş

150 Hâss Odabaşı
30 Hademesine
50 Eskisine
10 Hademe-i eski
10 Haftânî-i Enderun
250

Cem’an Yekûn

Kuruş

510,5 Avâidât-ı Tersane-i ‘Âmire

³⁶ Bu görev için vazifelendirilen Karakulağ-ı Bostânî Ağa, Osmanlı’da emir çavuşu, haberci demektir. Karakulağ çakala benzeyen bir hayvandır. Vaktiyle vezirlerin yeniçeri ağası ile bostancıbaşı’nın hizmetlerinde bulunan karakulağlar haberleşme için kullanılırdı. Karakulağ-ı Bostânî Ağa, sürekli olarak daimi surette Sadrazam’ın yanında bulunmakta olup sarayla Bab-ı Âlî arasındaki işleri görürdü. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.337.

607 Avâidât-ı Daire-i Kaptan Paşa ve Saire
692 Avâidât-ı Hâss Oda Başı ve Saire
742 Avâidât-ı Enderun-ı Humâyûn
2551,5

D. Teşrifatçı ve Diğer Görevlilere Takdim Edilen Atiyyeler

1825 yılında yapılan tenzil merasiminde Sadrazam tarafından Teşrifâtî Efendi ve diğer teşrifat görevlilerine verilen atiyyeler şu şekildedir.³⁷

Kuruş

1000 Teşrifâtî Efendi
25 Hademesine
500 Kesedar-ı Teşrifâtî Efendi
15 Hademesine
250 Halife-i Teşrifâtî Efendi
15 Hademesine
50 Yamağ-ı Kese-i Teşrifâtî Efendi
1835
50 Kâtib-i Çavuşân Efendi
50 Emîn-i Çavuşân Efendi
25 Çavuş-ı Duacı
10 Hademe-i Kâtib-i Çavuşân
10 Hademe-i Emîn-i Çavuşân
5 Hademe-i Duacı Çavuş
25 Çavuş-ı Klavuz
2010
15 Yamağ-ı Klavuz
10 Çavuş-ı Harcî
5 Tercüman-ı Hâdis
5 Odacı Çavuş
120 Ocağ-ı Çavuşân
19 Çavuş-ı Derici-i Divân
20 Mehteran-ı Çavuşân
2204
120 Solakân-ı Hâssa
160 Beğân-ı Hâssa
40 Müezzinân-ı Hâssa
55 Hademe-i Divân-ı Humâyûn
95 Zâbitân-ı Bevvâbeyn-i Hâssa
15 Haftânî-i Bâb ma'a-yamağ
30 Ser-çavuşân-ı Alay
30 Çavuşân-ı Alay

³⁷ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19.

2749
8 Pehlivan-ı Tekke
3 Bakıkulu
25 Bevvâbân-ı Sadr-ı 'Âlî
15 Bevvâbân-ı Kethüdâ
15 İmam-ı Divânthane
10 Müezzîn-i Divânthane
5 Divânhaneci
2877
150 Yamağ-ı Kâtib-i Hazîne-i Sadr-ı 'Âlî Emektar Arif Efendi
150 Yamağ-ı Kâtib-i Hazîne-i Sadr-ı 'Âlî Emektar Reis Efendi
15 Baş Kapı Kethüdâsı
10 Kapı Kethüdâları
10 Kalfacılar
8 Harbecilere
3 Subaşı-i çörçöp
3 Kethüdâ-yı Subaşı-i Çörçöp
3229

E. Mehter Takımına Takdim Edilen Atıyye ve Hil'atler

Mehter bu tür merasimlerin vazgeçilmez unsurlarındandır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren askerî mızıkâ takımı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1825 yılında yapılan tenzil merasiminde tebrik için Takım-ı Mehterhane Tabl u 'İlm Hâssa geldiklerinde verilen atıyyeler şu şekildedir³⁸:

Kuruş
50 Mehterhane-i Şehriyârî
10 Çavuşuna
25 Mehterhane-i Nevbethane
35 Mehterhane-i Sadr-ı 'Âlî
120
25 Yeniçeri Ocağı Mehterhanesi
145
25 Enderun-ı Cerîdeci Başî cerîd getirdikte
170
Takım-ı mezkûra ilbâs olunan
Ser-mehteran-ı Tabl u 'İlm-i Hâssa'ya 1 hil'at
Ser-sûrnâmî-i Hâssa'ya 1 hil'at
Çavuş-ı Mehterhane-i Hâssa'ya 1 hil'at
Nevbethane 1 hil'at
Ağa kapısı Mehterhane'ye 2 hil'at
Ser-mehteran-ı Sadr-ı 'Âlî 1 hil'at
Ser-sûrnâmî-i Sadr-ı 'Âlî 1 hil'at

³⁸ BOA, *Sadaret Teşrifat*, 437, (*Defter-i Âidât-ı Müteferrika*, 1241), s.19.

Çavuşuna 1 hil'at
Ser-davulcu-i Şehriyârî 1 hil'at
Ser-nakarezen-i Şehriyârî 1 hil'at
Ser-boruzen-i Şehriyârî 1 hil'at
Ser-çavuş-ı Alay 1 hil'at
Cem'an yekûn 13

VI. Sonuç

Gemilerin Tersâne-i Âmire'de denize indirilmesi klasik dönemde devletin adeta gücünü yansıtan merasimlere sahne olmuştur. Bu merasimlere bulunan sefaret görevlilerine, dağıtılan hil'at ve atiyyeler ile Osmanlı Devleti'nin zenginlik ve ihtişamını gösterme amaç edinmiştir. Ayrıca Kanuni Sultan Süleymanla birlikte bu merasimlerde Padişahın da yer alması donanmaya ve Tersâne-i Âmire'ye yani bir anlamda bahriyeye verilen değer de bir göstergesidir. Tenzil merasiminin en önemli kısımlarından biri Müneccimbaşı'dan alınan zaiçedir. Müneccimbaşı tarafından tespit edilen uğurlu vakit, sadece bu merasim için değil aynı zamanda donanmanın ihracında, avdetinde, cülûs, sünnet ve düğünlerde de riayet edilirdi. Zaman zaman Müneccimbaşının merasim için tespit ettiği tarihin beklenenden geç olmasına rağmen zaiçeye kesin surette riayet edildiği görülür. Buda Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Müneccimbaşılık müessesesinin devlet üzerindeki tesirini anlamada önemlidir. Merasime davet edilen devlet erkânı ise İstanbul'da oldukları ve önemli sağlık sorunları bulunmadığı müddetçe mutlaka katılmışlardır. Padişahın ve Sadrazamın bu merasimlere katılıyor olması, dağıtılan zengin atiyye ve hil'atların elbette bunda etkisi vardır.

Abstract: The ceremony of the ships' launching at Tersâne-i Âmire gained more importance with Kanuni Sultan Süleyman. Furthermore; the Sultans began to join these ceremonies from that time on. In the ceremonies held – more plainly – at the other Ottoman Dockyards except Tersâne-i Âmire, it was seen that zaice was taken from the chief astrologer and auspicious time was absolutely taken into consideration. After captain pasha took the zaice from the chief astrologer, he delivered it to the Sublime Porte; command about the time of the ceremony was taken by presenting it to Sultan from the Sublime Porte. Therefore; the Grand vizier invited the high officials and foreign ambassadors willing to join it after the time of the ceremony became definite. As soon as the ship was launched with the prayer of Sheikh ul- Islam, with the quests, the shipyard was rewarded with atiyye and khilats by high officials, artists, the people doing the cleaning and running errands, the members of the palace and Janissary band, foreign architects and engineers, Sultan and the Grand vizier. These ceremonies continuing till the last days of the Ottoman Empire were not stopped for a while including the transition of the ships made from wood to the ships made from iron and armor.

Key Words: Astrologer, The Imperial Dockyard, ship, seremony.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA, HAT 115/4598.
BOA, HAT 247/13956.
BOA, HAT 113/11531.
BOA, HAT 176/7658
BOA, A.TŞF, 15/80 1269. Ş. 24.
BOA, C.BB. 3121.
BOA, C.BH.1281.
BOA, A.TŞF, 9/72.
BOA, A.TŞF, 4/1332R.
BOA, A.MKT, 76/46.
BOA, Y.MTV, 103/50.
BOA, Sadaret Teşrifat, 437, (Defter-i Âidât-ı Müteferrika, 1241).

Kitap ve Makaleler

- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsiü'l- Âsâr ve Hakaikü'l- Ahbar*, Hazırlayan: Mücteba İlgürel, TTK Yay., Ankara 1994.
Aziz Berker, Teşrifatî Naim Efendi Tarihi, *Tarih Vesikaları Dergisi*, C:3, S:14, Birinciteşrin 1944.
Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübdei Vekaiyât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz. Abdülkadir Özcan, TTK. Yay., Ankara 1995.
Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadîme)*, Sadeleştiren Yavuz Ercan, İstanbul 1979.
İdris Bostan, *Osmanlı Bahriyesi Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yay., Ankara 1992.
İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1945.
İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1988.
İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi*, İstanbul 1199.
Raşid Tarihi, C.3, İstanbul 1282.
Raşit zeyli Çelebizâde Tarihi.
Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'i't- Tevârih, II.A, Haz. Münir Aktepe, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yay. İstanbul 1978.
Zarif Orgun, Osmanlı İmparatorluğunda Kaptan Paşalara ve Donanmaya Yapılan Merasim (Teşrifat-ı Kadime), *Tarih Vesikaları*, C:1, S.2, 1941.
Vasıf Tarihi, C.1, C.2, İstanbul 1219.